

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

УДК 378.147:373.3.011.3-051

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Зубарева О.Г.

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

У статті здійснено аналіз понять «творчість», «компетентність», розкриті суть поняття «професійно-творча компетентність педагога», його структурні компоненти. Висвітлено необхідність розвитку професійно-творчої компетентності як детермінанти формування висококваліфікованого учителя початкових класів в умовах оновлення системи освіти. Розкрито особливості формування професійно-творчої компетентності студента-педагога.

Ключові слова: творчість, компетентність, мотивація, професійно-творча компетентність майбутнього вчителя.

Постановка проблеми. Сучасний етап суспільних змін характеризується глибокими соціальними, економічними та культурними перетвореннями, котрі впроваджено в усі сфери діяльності людини. Обов'язковою передумовою для сприятливого і комфортного життя людини у період таких змін є використання нею таких якостей, як: розум, уява, фантазія, цілеспрямованість. Уміння самостійно та нешаблонно вирішувати завдання, що виникають у процесі професійної діяльності, швидко адаптуватися до нових умов набуваються завдяки творчому підходу, а вирішення проблем є результатом творчої діяльності людини. Тому розвиток творчого потенціалу сучасного молодого покоління є необхідним чинником просування змін й розвитку суспільства для конкурентоспроможності в сучасному європейському і світовому просторі.

Творчість тим чи іншим чином властива кожній людині є ототожнюванням її духовного світу, яка створює новий спосіб і якість соціального буття, є умовою усіх нововведень. Оскільки творчість є атрибутом діяльності лише людського роду, родовою суттю людини, тож цей атрибут не властивий людині з народження. Творчість – не дар природи, а надбана крізь трудову діяльність властивість. Саме перетворююча діяльність, включення в неї є необхідною умовою розвитку здібності до творчості. Перетворююча діяльність людини виховує в ній суб'єкта творчості, прищеплює їй відповідні знання, навички, виховує волю, робить її всебічно розвинутою, дозволяє створювати якісно нові рівні матеріальної і духовної культури, тобто творити. Отже, набуває необхідності висвітлення проблеми розвитку творчого потенціалу як важливого чинника успішної реалізації педагогічної діяльності майбутнього педагога та способу позитивної мотивації. Поставлена проблема дослідження виходить з пріоритетної ролі творчої діяльності в інтелектуальному, духовному та професійному роз-

витку особистості та є необхідною умовою для формування професійної компетентності особистості майбутнього вчителя початкової школи, що і є предметом пропонованого надалі дослідження – визначення професійної компетентності майбутнього фахівця як показника якості освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема творчої особистості має неабияку соціальну значущість, вона цікавила і цікавить науковців як минулих часів, так і сучасності: філософів (Г.С. Альтшуллер, Г.Є. Аляев, Аристотель, М.О. Бердяєв, О.Л. Галін, А. Маслоу, Л.П. Овсянецька та ін.), психологів (О.І. Кульчицька, О. Матейко, Я.О. Пономарьов, Н. Роджерс, К. Юнг тощо), педагогів-дослідників (О.Є. Антонова, І.В. Онищенко, Г.М. Падалка, М.В. Роганова, С.О. Сисоева, Н.В. Сулаєва та ін.), а також біологів, мистецтвознавців та митців тощо, бо рушійною силою людства є творчі особистості, а професійність педагога визначається його творчістю. Виховання творчої особистості, розвиток творчого потенціалу є тривалий процес, що має направленість на удосконалення підготовки вчителів. Поняття компетентності та професійної підготовки вчителя у педагогіці розглядали Н.В. Гузій, О.О. Дем'янчук, О.В. Дуднік, І.А. Зязюн, Л.Г. Карпова, В. Шадриков та інші.

Зважаючи на сучасні суспільно-політичні реалії, підготовка педагогічних і науково-педагогічних працівників, їхнє професійне самовдосконалення – важлива умова модернізації освіти. Зміни, котрі відбуваються в сучасній системі освіти, на перший план висувують вимоги підвищення кваліфікації і професіоналізму вчителя, тобто його професійної компетентності. Основна мета сучасної освіти – підготовка різнобічно розвинутої особистості, здатної до соціальної адаптації в суспільстві, самоосвіти і самовдосконалення. А вільно мислячий, прогнозуючий результати своєї діяльності педагог, що моделює освітній процес, є гарантом досягнення поставле-

них цілей. Саме тому сьогодні підвищився попит на кваліфіковану, творчо мислячу, конкурентоздатну особистість учителя.

Питанню формування професійної компетентності як процесу становлення професіоналізму майбутнього педагога приділили увагу О.О. Дем'янчук – розглянуто формування відповідних професійних знань, умінь та навичок, І.В. Онищенко – обґрунтовано сучасні вимоги до професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів в умовах інформатизації освіти, О.С. Березюк – висвітлено необхідність володіння полікультурною компетентністю студентами, О.Ф. Кисла – обумовлено впровадження інноваційних технологій в навчальний процес ВНЗ та їх значення у формуванні професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів. Проте в наявних дослідженнях недостатньо розкрито значення творчого педагогічного процесу, не обґрунтовано необхідність виховання творчої особистості та саме процесу творчості як засобу формування професійної компетентності особистості майбутнього вчителя початкової школи. Варто зазначити, що за умов швидких соціальних, економічних та культурних змін потрібно приділяти значну увагу розвитку творчо мислячих вчителів, здатних приймати нестандартні рішення, породжувати оригінальні ідеї, розвивати культуру. Сучасна школа потребує перетворювачів, творців для професійної творчої діяльності, що передбачає належний рівень професійно-творчої спрямованості підготовки вчителя, створення умов для успішної реалізації творчого педагогічного процесу. Отже, завданням пропонованого дослідження є обґрунтування значення творчості у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи, практичний аналіз понять творчості, професійної компетентності, аргументація культуроформуючої функції творчості у вихованні й формуванні спеціаліста-педагога, розкриття необхідності розвитку творчого потенціалу як детермінанти формування професійної компетенції майбутніх вчителів початкових класів в умовах оновлення системи освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічна професія є однією з найдавніших, що виникла в ході суспільного поділу праці під впливом соціальних потреб у спеціальній передачі накопиченого досвіду і підготовці підростаючих поколінь до життя і праці, турботи про їхнє духовне зростання. Унікальність педагогічної професії полягає в тому, що її представники створюють, проектують, організують спеціальні умови для формування особистості людини шляхом освіти та виховання [5, с. 117-118]. За умов змін парадигми вітчизняної освіти підготовка педагогічних кадрів до професійної діяльності спирається на нові принципи: системність, цілісність, неперервність освіти, інноваційність у поєднанні з традиційністю, гуманізація, демократизація, диференціація та індивідуалізація, культуровідповідність. Отже, як наслідок, змінилися вимоги до якості підготовки самих учителів. З'ясовано, що економічно значущими є не лише знання та досвід, але й уява, професійна інтуїція, фантазія, адаптивність, гнучкість мислення. Виникла задача активізації та розвитку творчих здібностей майбутніх вчителів. Слід за-

уважити, що для освіти прийнятним рішенням буде не всяка нова та творча ідея, але, перш за все, корисна. Психолог А. Галін зазначив: «Коли в людини прокидається творчість, у неї виникає прагнення досягти стану внутрішньої цілісності, зібраності, а досягнення такого стану, зокрема, пов'язане з внутрішньою рівновагою – людина не повинна впасти в занадто бездумну чуттєвість, також, як і в незрозумілі міркування» [1, с. 52]. Більше того, у професійній діяльності творчість, що не має управління, може нанести шкоду, так як будь-яке нововведення потенційно здатне порушити нормальне функціонування організаційної або виробничої структури. Це означає, що необхідно не тільки надавати свободу у творчій діяльності, а й формувати у майбутніх вчителів почуття відповідальності за прийняття творчих рішень, додержуючись послідовного поєднання навчання і професійної діяльності.

Творчо мисляча людина відрізняється вимогливістю не лише у своїй професійній сфері. Вона не задовольняється приблизними відомостями, прагне уточнити, дістатися до першоджерел, з'ясувати думки фахівців, дізнатися, на чому ці думки засновані. ВНЗ має забезпечити студенту створення сприятливого інноваційно-психологічного клімату, надати можливість стати суб'єктом, якому дозволено творити, бо без цього не може повною мірою розвинути особистість майбутнього педагога, його індивідуальна та мотиваційна сфера. Важливим є створення мотивації на творчість і оволодіння технологією творчої праці. Найважливішою складовою мотиваційної сфери людини є мотив. Мотив – це те, що безпосередньо спонукає людину до дії. Він спрямований на задоволення її потреби, так само творчий процес у педагогічній діяльності відшліфовує, удосконалює, формує професійну компетентність майбутнього педагога. Отже, на наш погляд, наявність у студента позитивної навчальної мотивації є основою ефективності професійної підготовки. Також мотивації сприяють: повага до гідності й розуму молоді, їх потреба та інтересів, встановлення довірливих стосунків і атмосфери взаєморозуміння, встановлення відношень рівноправності, співпраці, відкритість педагогічного простору, створення умов для повного прояву й розвитку здібностей кожного індивіда, особистісно орієнтовані підходи до організації навчально-виховного процесу. Тому щира, доброзичлива підтримка, професійний підхід, запалення вогню творчої наснаги в душі і серці початківців є тими чинниками, що скорочують час становлення творчих індивідуальностей та формування професійної компетентності майбутнього вчителя. У цьому і полягає мотиваційно-ціннісний компонент, котрий є структурним елементом професіоналізму вчителя. Він містить у собі потребу вчителя в творчості, що припускає досягнення цілей професійно-творчої діяльності, уявлення про себе як про професіонала. За відсутності мотиваційної спрямованості суб'єкта на оволодіння педагогічною професією розвинений інтелект та схильність до творчої діяльності є недостатніми для організації високопродуктивної педагогічної діяльності.

І.А. Зязюн зазначає: «Незважаючи на те, що початковий етап професійного становлення пе-

дагога як на вчителя і вихователя, може бути опанований у процесі учіння у вузі, справжнє входження (чи не входження) в позицію «бути вчителем» відбувається, коли він безпосередньо береться до повсякденної практичної педагогічної дії» [3].

Виходячи із зазначеного, визначаємо, що навчальна діяльність студента є професійно спрямованою, навчально-професійною, оскільки передбачає освоєння способів і досвіду професійного вирішення тих практичних завдань, оволодіння професійним мисленням і творчістю. На головний план вийшла творчість, використання творчого потенціалу для формування професійної компетентності майбутнього педагога.

Формування професійної компетентності – процес, у якому необхідне постійне підвищення професіоналізму. Динаміка формування фахової компетентності залежить від середовища, тому саме професійна підготовка повинна стимулювати фаховий саморозвиток студента такими видами роботи як дослідницька діяльність, інноваційна діяльність, освоєння нових педагогічних технологій. Студенти беруть активну участь у конкурсах і фестивалях, обмінюються і транслюють власний педагогічний досвід тощо. Ці форми стимулювання дозволяють понизити рівень емоційної тривожності, впливають на розвиток творчого потенціалу, а загалом і компетентності майбутнього вчителя.

Існує декілька визначень поняття компетентність. Словник іншомовних слів визначає компетентність як володіння знаннями, які дозволяють міркувати про що-небудь [6, с. 241]. У психології – це деякий психологічний чинник, до котрого входять: вичерпні знання предмета і об'єкту діяльності; уміння розібратися у будь-якому нестандартному питанні, що відноситься до цієї діяльності; уміння і здатність пояснити будь-які явища, пов'язані з діяльністю; здатність точно оцінювати якість роботи і її наслідки.

Компетентність, як вважає В.Д. Шадріков – це набуття певних знань, навичок, життєвого досвіду, що дозволяє говорити про що-небудь, робити або вирішувати що-небудь, а також наявність у людини високого рівня ініціативи, здатності організувати людей для виконання поставленої мети, готовності оцінювати та аналізувати соціальні наслідки своїх дій [8, с. 29-32].

Узагальнюючим визначенням компетентності можна зазначити визначення Л.В. Карпової – це інтегральна характеристика особистісних і ділових якостей фахівця, що відбивають рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети даного роду діяльності, а також його моральну позицію, що полягає у готовності ставити перед собою мету та приймати рішення, що забезпечують їх реалізацію [4].

Для того, щоб стати компетентним у своїй професії, майбутній учитель має оволодіти професійними позиціями, їхньою гуманістичною спрямованістю, опанувати високі зразки праці (майстерність), здійснювати пошук нового (новаторство). Професійна компетентність учителя – це єдність його теоретичної та практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності. Специфіка педагогічної творчості полягає у взаємодії сформованих навичок діяльності

і структури педагогічного процесу, котра вимагає модифікації цих прийомів, оскільки придбані в процесі навчання прийоми і навички застосовуються в умовах, що постійно змінюються.

Учитель, керуючись нормативними актами, тим не менш намагається впровадити у практику максимальний компонент творчості. Зокрема, у процесі навчання і виховання доволно направляє і регулює свою діяльність, творчо підходить до рішення педагогічних завдань. Професія педагога припускає як творче осмислення навколишнього середовища, так і власну творчість, є сплавом науки і мистецтва. Отже, творчість учителя вносить індивідуальний внесок до загального досвіду своєї професії.

Професійна компетентність є необхідною передумовою творчого відношення до праці. Творчість педагога базується на знаннях свого предмета і галузей науки, що відповідають йому, володінні методикою навчання і виховання, умінні розбиратися в психології. Найважливішим для творчості є розуміння різноманіття педагогічних завдань і варіативності їх рішення, розуміння рівня і характеру своєї майстерності і можливості її розвитку, бажання її удосконалити та розуміння необхідності прийняття нових рішень. Тож майбутній учитель розвивається як особистість, як суб'єкт професійної діяльності.

Тутолмін О.В. професійно-творчу компетентність називає «підсистемою цілісної професійної компетенції» і вважає, що для досягнення ефективності її формування в системі безперервної педагогічної освіти потрібне дотримання ряду умов:

1. Професійно-творча компетентність забезпечується єдністю професійного і особистісного компонентів при домінуванні останнього.

2. Систематизуючим чинником професійно-творчої компетентності є готовність до реалізації творчого підходу.

3. Формування професійно-творчої компетентності повинне вважатися пріоритетним напрямом підготовки фахівців в області освіти.

4. У професійній підготовці студентів педагогів потрібне переважаче використання суб'єктно-діяльного інтеграційно-розвиваючого підходу, що обумовлює їх творчий саморозвиток [7, с. 9].

Отже, формування професійно-творчої компетенції майбутніх педагогів початкової школи ми вбачаємо як систематизоване накопичення позитивних кількісних і якісних змін, котрі дозволяють ефективно здійснювати професійну творчу діяльність.

Висновки з даного дослідження і перспективи. За умов зміни парадигми освіти нові цінності педагогічної діяльності орієнтують сучасного вчителя на розвиток професійно-творчої компетентності. Розвиток професійно-творчої компетентності – це розвиток творчої індивідуальності, формування здатності сприйняття педагогічних інновацій, здібностей адаптуватися в педагогічному середовищі. Від професійно-творчого рівня педагога безпосередньо залежить освітній і духовний розвиток учнів. Так, необхідність формування професійно-творчої компетенції майбутніх педагогів зумовлена зростаючою роллю інноваційної, творчої педагогічної діяльності на сучасному етапі розвитку суспільства.

Реалізуючи свій власний творчий потенціал у процесі навчання у ВНЗ, майбутні вчителі навчаються виявляти і розвивати особливі здібності учнів. У процесі професійного становлення можливість становлення і розвитку творчої компетентності майбутнього учителя вимагає науково обгрунтованого виявлення і реалізації системи педагогічних умов. Зазначимо, що забезпечення

розвитку професійно-творчої компетентності майбутнього учителя залежить від спеціально організованого творчо розвиваючого освітнього простору ВНЗ, де враховуються реальні освітні можливості, індивідуальні інтереси та здібності учнів. Але висвітлені в статті дані не виснажують усіх аспектів проблеми і потребують їх подальшого вивчення.

Список літератури:

1. Галин А. Личность и творчество. Психологические этюды. – Новосибирск: Новосибирское книжное издательство, 1989. – 128 с.
2. Дем'янчук О.О. Особливості професійного становлення педагога // Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до педагогічної дії: зб. матеріалів конференції. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – С. 226-230.
3. Зязюн І.А. Проблема самовизначення вчителя у контексті педагогічної дії // Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах: матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Житомир, 22-23 травня 2014 р.) / За ред. О.А. Дубасенюк, В.А. Ковальчук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 8-20.
4. Карпова Л.Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Х., 2004. – 20 с.
5. Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки освітянських кадрів: здобутки, пошуки, перспективи: монографія / керівн. авт. кол. Н.В. Гузій; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – 432 с.
6. Словарь иностранных слов / под ред. И.В. Лехина, С.М. Локшиной, Ф.Н. Петрова (гл. редактор), Л.С. Шаумяна. – М.: Сов. энцикл., 1983. – 608 с.
7. Тутолмин А.В. Формирование профессионально-творческой компетентности педагога начального образования: методика и анализ эксперимента [Текст]. – Глазов: Изд-во Глаз. гос. пед. ин-та, 2006. – 256 с.
8. Шадриков В.Д. Инициатива и творчество учителей – решающая сила реформы / В.Д. Шадриков // Народное образование. – М., 1987. – № 4. – С. 29-32.

Зубарева Е.Г.

ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»

К ВОПРОСУ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТВОРЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Аннотация

В статье проводится анализ понятий «творчество», «компетентность», раскрывается суть понятия «профессионально-творческая компетентность педагога», его структурные компоненты. Отражена необходимость развития профессионально-творческой компетентности как детерминанты формирования высококвалифицированного учителя начальных классов в условиях обновления системы образования. Раскрыты особенности формирования профессионально-творческой компетентности студента-педагога.

Ключевые слова: творчество, компетентность, мотивация, профессионально-творческая компетентность будущего учителя.

Zubarieva O.H.

SHEE «Donbass State Pedagogical University»

TO THE ISSUE OF DEVELOPING THE PROFESSIONAL AND CREATIVE COMPETENCE OF THE FUTURE ELEMENTARY SCHOOL TEACHER

Summary

The article analyzes the concepts of «creativity», «competence», reveals the essence of the concept of «professional and creative competence of the teacher», its structural components. Reflected is the need for the development of professional and creative competence as the determinants of the formation of a highly qualified elementary school teacher in the conditions of updating the education system. The features of the formation of the professional-creative competence of the student-teacher are revealed.

Keywords: creative, competence, motivation, professionally-creative competence of future teacher.